

VIII. IN MEMORIAM

Profesor Michał Pietrzak (1929–2021)

Przed czterema laty, kiedy spotkałam w Bibliotece Wydziałowej Profesora Pietrzaka, powiedział, że jest bardzo zmęczony i rozwiązuje umowę o pracę w Uniwersytecie Warszawskim, bo musi odpocząć, gdyż długo pracował, a trzeba przygotować nowe wydanie podręcznika. Nie był to długi odpoczynek – 18 sierpnia 2021 r. Profesor zmarł, a my mamy kolejny rok akademicki bez Jego uśmiechu i życzliwego stwierdzenia, że będzie dobrze.

Profesor Michał Pietrzak urodził się 13 lipca 1929 r. w Gąbinie, w powiecie Gostynin, w rodzinie wielodzietnej. Ojciec jego, obrońca sądowy i działacz samorządowy, aresztowany w początkach drugiej wojny światowej, zginął w obozie koncentracyjnym w Dachau, matka zmarła w 1940 r. Pod opieką stryja Michał rozpoczął edukację w Gąbinie, którą kontynuował w Rybnie, po wojnie zaś w Warszawie, gdzie w 1948 r. ukończył Liceum Ogólnokształcące im. Księcia Józefa Poniatowskiego. W tym okresie utracił stryja, który przed wyborami do Sejmu w 1947 r. zmarł pobity przez „nieznanych sprawców”, których po 10 latach, podejmując śledztwo w 1957 r., nie wykryto.

W 1948 r. Michał Pietrzak podjął studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego, podczas których był uczestnikiem seminariów z historii państwa i prawa polskiego profesora Jakuba Sawickiego, a od 1951 r. profesora Juliusza Bardacha i w ostatnim roku studiów został zastępcą asystenta w Katedrze Historii Państwa i Prawa Polskiego, otrzymując stypendium naukowe jako formę wynagrodzenia.

W 1952 r. uzyskał stopień magistra prawa i w tym też roku zawarł związek małżeński z Barbarą (z domu Górską), a 1 października został zatrudniony na stanowisku asystenta w Zakładzie Historii Państwa i Prawa Polskiego oraz zaczął prowadzić zajęcia dydaktyczne z historii państwa i prawa polskiego. W 1961 r. odbyła się publiczna obrona pracy doktorskiej pt. *Wolność prasy w Polsce 1918–1939*, po której Rada Wydziału Prawa podjęła uchwałę o nadaniu mgr. Pietrzakowi stopnia doktora nauk prawnych. Rozprawa, której promotorem był profesor Juliusz Bardach, a recenzentami profesorowie Konstanty Grzybowski i Bogusław Leśnodorski, została opublikowana w 1963 r. I nagrodę redakcji „Państwa i Prawa” za pracę doktorską i nagrodę Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego III stopnia otrzymała w 1964 r. Doktor Michał Pietrzak stanowisko adiunkta objął 1 lutego 1962 r.

W 1968 r. Rada Wydziału Prawa i Administracji UW nadała dr. Pietrzakowi stopień naukowy docenta z historii państwa i prawa polskiego. Podstawą przewodu habilitacyjnego była praca *Rzeczy parlamentarne w Polsce w latach 1919–1926*, która została opublikowana w 1969 r. i Autor otrzymał III nagrodę w konkursie czasopisma „Polityka” za prace w dziedzinie najnowszej historii Polski i nagrodę Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego.

15 lipca 1968 r. Michał Pietrzak został powołany na stanowisko docenta w Zakładzie Prawa Wyznaniowego w Instytucie Nauk o Państwie i Prawie i w tym Instytucie w latach 1969–1972 był kierownikiem Zespołu Prawa Wyznaniowego. W dniu 1 lutego 1970 r. formalnie został przeniesiony z Instytutu Historii Prawa do Instytutu Nauk o Państwie i Prawie.

12 kwietnia 1979 r. docent Pietrzak otrzymał tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego nauk prawnych i 1 października 1979 r. objął stanowisko profesora nadzwyczajnego. W 1986 r. profesor Pietrzak został przeniesiony do Instytutu Historii Prawa do Zakładu Historii Państwa i Prawa Polski, pozostając nadal kierownikiem Zakładu Prawa Wyznaniowego, który został włączony do Instytutu Historii Prawa.

12 grudnia 1989 r. profesor Pietrzak otrzymał tytuł profesora zwyczajnego nauk prawnych i 1 stycznia 1990 r. został profesorem zwyczajnym na Wydziale Prawa i Administracji UW. Dodatkowo w latach 1993–2008 był też profesorem Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie, gdzie prowadził zajęcia z prawa wyznaniowego i w latach 1994–2008 był kierownikiem Studium Doktoranckiego.

30 września 2017 r. profesor Pietrzak zakończył pracę, przechodząc na emeryturę.

Prace badawcze Profesora Pietrzaka to szeroki zakres problematyki historii ustroju państwa i prawa polskiego w XX wieku, a od 1968 r. także prowadzenie badań i dydaktyka w zakresie prawa wyznaniowego jako części naszego systemu prawa. Do podręcznika *Historia państwa i prawa polskiego* J. Bardacha, B. Leśnodorskiego i M. Pietrzaka – jako trzeci współautor – opracował dzieje XX wieku, a wydana w 1976 r. książka miała 19 wydań i każdorazowo autor nowelizował tekst. Skrypt z zakresu prawa wyznaniowego Profesor szybko zastąpił w 1978 r. podręcznikiem *Prawo wyznaniowe*, który był 10 razy wznawiany (do 2013 r.) i każdorazowo uzupełniany przez autora.

W 2008 r. w „Czasopiśmie Prawno-Historycznym” (2008, t. LX, z. 1, s. 231–245) w ramach „Rozmów w Redakcji” opublikowano rozmowę profesora Henryka Olszewskiego z Profesorem Michałem Pietrzakiem, podczas której Profesor Pietrzak przedstawił swoją długą drogę historyka i autora, rozszerzającego spojrzenie i udział w procesie budowy demokratycznego państwa prawa, stającego się ekspertem w stosunkach państwo–Kościół i konstytucjonalistą biorącym też czynny udział w tworzeniu nowych rozwiązań. W dorobku Profesora z zakresu historii prawa XX wieku są książki, rozprawy i artykuły, glosy, prace popularne, recenzje i o modelu politycznym w świetle konstytucji marcowej, o parlamentarzmie doby międzywojennej, zwłaszcza lat 1918–1926, o sądownictwie najwyższym II Rzeczypospolitej, o Trybunale Stanu, kontroli długów państwowych w II Rzeczypospolitej i odpowiedzialności konstytucyjnej w Polsce.

W zakresie prawa wyznaniowego, którego usytuowanie jako uznanej dyscypliny nauk prawnych, zawdzięczamy Profesorowi, podejmował on badania nad stosunkami między państwem a Kościołem katolickim i innymi związkami wyznaniowymi. Podsumowaniem badań jest podręcznik *Prawo wyznaniowe* – nowatorski, poruszający trudne tematy, będący

kompendium wiedzy dla studentów i dla działaczy państwowych i politycznych, w kolejnych wydaniach aktualizowany i rozszerzany. Efekty tych badań mają duże znaczenie dla praktyki ustrojowo-politycznej, gdyż odpowiadają zapotrzebowaniu władz państwowych, dążących do regulacji sytuacji prawnej Kościoła katolickiego i innych związków wyznaniowych.

W 2009 r. z okazji 80-lecia urodzin Profesora Pietrzaka przygotowano księgę pamiątkową i zamieszczono w niej bibliografię prac Profesora, w której odnotowano 32 pozycje zwarte, 94 artykuły i glosy oraz 21 innych prac, a mimo to jest ona niepełna, gdyż w wyborze prac Profesora opublikowanym w 2018 r. z okazji jego 90-lecia zamieszczono sześć prac dotąd niepublikowanych. Do Jego bibliografii należałoby też dodać wiele opinii prac magisterskich, doktorskich, habilitacyjnych i profesorskich.

Jego wychowankowie to kilkuset magistrów, 25 wypromowanych doktorów i trzech doktorów habilitowanych, którzy będą kontynuować Jego prace.

Profesor Pietrzak to nie tylko autor książek, Nauczyciel, ale i uczestnik – ekspert bezpartyjny w pracach nad przygotowaniem regulacji z zakresu prawa prasowego, w szczególności cenzury, w pracach komisji parlamentarnych jako ekspert z dziedziny szkolnictwa wyższego, zniesienia kontroli publikacji i widowisk, konkordatu i spraw wyznaniowych. W latach 1980–1983 był członkiem podkomisji prawniczej rządu i episkopatu przygotowującej projekt ustawy o stosunku państwa do Kościoła katolickiego, a w 1988 r. – członkiem komisji ds. przygotowania projektu ustawy o realizacji wolności sumienia i wyznania. W 1981 r. był w gronie pracowników Wydziału, którzy przygotowali projekt ustawy o powołaniu Trybunału Stanu, ale ustawa została uchwalona dopiero w 1982 r. i krytycznie oceniona przez Profesora w artykule *Odpowiedzialność konstytucyjna w Polsce* (w „Studiach Prawniczych”). W 1993 r. Profesor wraz z kolegami przygotowali prezydencki projekt konstytucji Lecha Wałęsy i do 1995 r. Profesor był przedstawicielem prezydenta w Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego, a następnie jako ekspert tej Komisji uczestniczył w pracach przygotowujących uchwalenie konstytucji w 1997 r. Z czasem Profesor stał się znawcą prawa konstytucyjnego. Tworząc koncepcję „demokratycznego państwa prawnego”, w 1988 r. przedstawił ją w inauguracyjnym wykładzie na Uniwersytecie Warszawskim, a swój wyraz znalazła ona w ustawie z 29 grudnia 1989 r. o zmianie Konstytucji i w art. 3 Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r.

Na Wydziale wiele uwagi Profesor poświęcił studentom studiów dziennych i studiów dla pracujących, prowadząc różne formy zajęć: ćwiczenia, wykłady, konwersatoria, konsultacje. Przez wiele lat prowadził zajęcia wyjazdowe dla studentów prawa dla studentów studiów administracyjnych w Białymstoku (formalnie jako opiekun punktu konsultacyjnego Studium Zaocznego i Zawodowego Studium Administracyjnego w latach 1965–1966), Olsztynie (jako kierownik punktu konsultacyjnego WPiA w latach 1970–1973), Płocku (jako kierownik punktu konsultacyjnego WPiA w latach 1976–1978). Podczas długich podróży kolejną z wykładowcami innych przedmiotów znakomicie grał w brydża i „brydżyści” bardzo cenili możliwość podróży w Jego towarzystwie. Z czasem miejsce punktów konsultacyjnych zajęły uniwersytety, a wykłady monograficzne profesorów cieszące się dużym zainteresowaniem wypełniły nasze pensum.

Profesor pełnił wiele funkcji na Uniwersytecie Warszawskim. W latach 1960–1964 był przewodniczącym Komisji Stypendialnej Wydziałowej, w latach 60. w ramach ZNP aktywnie działał w sprawach socjalnych, za co w 1972 r. otrzymał Złotą Odznakę ZNP. W latach 1963–1964 był delegatem pomocniczych pracowników naukowych do Senatu UW, w latach 1972–1973 – członkiem odwoławczej komisji dyscyplinarnej dla studentów, w latach 1976–1978 i 1982–1984 – członkiem komisji dyscyplinarnej dla nauczycieli akademickich UW. W latach 1983–1986 jako delegat WPiA był członkiem Senatu UW, w latach 1984–1993 – członkiem komisji statutowej UW, w latach 1987–1988 – członkiem Rektorskiej Komisji pomocy społecznej, a w latach 1994–1996 – członkiem komisji UW ds. Nagród Ministra Edukacji Narodowej.

Na Wydziale Profesor w latach 1971–1973 był kierownikiem studium stacjonarnego WPiA, w latach 1978–1981 – prodziekanem, w latach 1987–1993 – dyrektorem Instytutu Historii Prawa, a w latach 1997–2001 – kierownikiem Zakładu Historii Państwa i Prawa Polskiego. Od 1968 r. nieprzerwanie był kierownikiem Zakładu Prawa Wyznaniowego. Interesując się warunkami naszej pracy, Profesor uczestniczył w różnych komisjach, zebraniach w sprawie remontu i budowy nowych gmachów dla Wydziału, a szczególnie dużo uwagi poświęcił budowie nowego gmachu biblioteki UW i w latach 1995–2008 był członkiem, a od 1996 r. przewodniczącym komisji rewizyjnej Fundacji UW dla budowy Biblioteki Uniwersyteckiej.

Profesor otrzymał członkostwo zwyczajne Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, był współorganizatorem Polskiego Towarzystwa Prawa Wyznaniowego. Został członkiem Komitetu Redakcyjnego „Czasopisma Prawno-Historycznego” i Rady Naukowej „Przeglądu Prawa Wyznaniowego”.

Profesor Pietrzak został odznaczony: Srebrnym Krzyżem Zasługi (1956), Medalem „Zasłużonych dla województwa olsztyńskiego” (1969), Złotym Krzyżem Zasługi (1970), Złotą Odznaką Związku Nauczycielstwa Polskiego (1972), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1980), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1982), Krzyżem Komandorskim Odrodzenia Polski (1998). Doceniono jego zasługi dla Województwa Mazowieckiego poprzez przyznanie Mu Medalu Pamiątkowego „Pro Masovia” (2009). Święty Sobór Biskupów Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego odznaczył go również Orderem Świętej Marii Magdaleny II stopnia Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (2009). Otrzymał najwyższe odznaczenia III Rzeczypospolitej, w tym Krzyż Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski (2011) oraz Medal za Zasługi dla Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie (2018).

Profesor był osobą pogodną i życzliwą, odnosząca się z szacunkiem do każdego człowieka. Miał wielką chęć niesienia pomocy, dobrej rady, szanował godność każdego. W miarę swoich możliwości starał się pomagać ludziom. Był szanowany przez współpracowników i studentów. Studenci wiedzieli, że Profesor nie uznaje kłamstwa, i bardzo to cenili, darzyli go pełnym zaufaniem i szukali Jego rady w różnych sytuacjach, co było widoczne i w trudnych latach 1979–1981, gdy był prodziekanem, i przy organizowaniu kół naukowych w różnych okresach, i w działalności samorządu studenckiego.

Trzeba także pamiętać, że Profesor był znakomitym „działkowcem” – ogrodnikiem i sadownikiem pielęgnującym swoją działkę – każdą wolną chwilę przeznaczał dla działki

i miał duże osiągnięcia. Starannie uprawiana – będąca wzorem dla innych – dawała możliwość odpoczynku, a Profesor chętnie dzielił wiadomościami z zakresu ogrodnictwa i osiągnięciami z tego zakresu.

Dzisiaj, kiedy Go wspominamy, nie mówimy o historyku prawa, ekspercie w stosunkach państwo – Kościół, państwo – związki wyznaniowe, konstytucjonalistcie biorącym też czynny udział w tworzeniu nowych rozwiązań ustrojowych, ale z uśmiechem wspominamy Dobrego Prawego Człowieka.

Grażyna Baltruszajtys (Warszawa)